

Korszerűbb nemzetiségi önismeret jegyében

A leltárkészítés rendszerint valamely tevékenységi időszak lezárulását, illetve valamino új kezdetét megalapozó, általános helyzetfelmérés. De mit jelentessen az a nemzetiségi lét és tevékenység viszonylatában? Egyáltalán helyénvaló-e a Kriterion Könyvkiadó gondozásában készült, az elmúlt év végén napvilágot látott *A romániai magyar nemzetiség* című terjedelmes kötet megjelentetéséhez valamiféle változás gondolatát társítani? Mindenesetre bizonyos, hogy az effajta asszociációra indító készítés nem alaptalan, hiszen az RKP IX. kongresszusa után a nemzetiségi kérdés kutatásában is jelentős fejlődés ment végbe. A korábbi szemléleti dermedtség felengedett, sőt már meg is indult egy olyan megújító szellemi erjedés, amelyet egy szemléletileg kritikaibb, elméletileg tudatosabb, gyakorlatilag hitelesebb, eszközeiben és módszereiben korszerűbb nemzetiségi önismerés reális igénye fűt és táplál. A folyamat kibontakozásának nyomjelzői közül olyan munkák emelkednek ki, mint Gáll Ernő 1975-ben közzétett tanulmánykötete¹, a Politikai Tudományok és a Nemzeti Kérdés Tanulmányozásának Intézete gondozásában 1976-ban közreadott munka², Fazekas János 1980-ban megjelent tanulmánykötete³, valamint *A Hét* 1978-as évkönyve. Mindezek arról az egészséges szemléletváltást szorgalmazó és ígérő kibontakozásról tanúskodnak, amelyhez az objektív társadalmi helyzet már megérett, de amelynek szubjektív feltételeit e folyamatnak magának kell tudatosan megteremtenie.

Ennélfogva nem az a kérdés, hogy beilleszkedik-e vagy sem ebbe a vonulatba a nemzetiségi létet rögzítő leltár, hiszen a számbavétel maga, akarva-akaratlan, a szemléleti megújítást előkészítő feltételeken való munkálkodás. Túl ezen, magára a vállalkozás indítékára kell mindenekelőtt rákérdezni, még pontosabban arra, mennyiben hordozza ez az indíték, illetve miképpen közvetítheti a nemzetiségi önismeret magasabb szintű követelményének tudatát. A Koppándi Sándor szerkesztői irányításával készült munkának, az előző tanúsága szerint, éppen az a célja, hogy „szintézistanulmányok révén” összképet adjon „a romániai magyarság létének alapvető mozzanatairól, gyarapítva az olyan kiadványok számát, amelyek nemzetiségünk megismerését és önismeretét célozzák”. (5.) Nos, ez a gyarapítás alighanem jóval többet jelent az öncélú mennyiségi halmozásnál, már csak azért is, mivel a nemzetiségi önismerés folyamatát óhajtja tovább vinni és nyilván elmélyíteni. Erre vall egyébként a rangos szerzői gárda, akik között ott találjuk nemzetiségi múltunk és jelenünk olyan avatott ismerőit, kutatóit, mint Balogh Edgár, Demény Lajos, Fazekas János, Jakó Zsigmond meg a néhai Bányai László és Mikó Imre. A felsorolást voltaképpen tovább kellene folytatni, talán nem is csupán azért, mivel a többi 23 szerző is országosan ismert, jeles szakember, író, illetve publicista, hanem azért is, hogy ezzel is érzékeltessük a vállalkozás komolyságát, már-már teljességre törekvő igényét. Mindenesetre tény az, hogy a nemzetiségi létnyilvánítás szinte valamennyi vetületét felölelő 27 tanulmány összességében olyan gazdag és sokrétű ismeretanyagot kínál, amely mennyiségénél, de főleg minőségénél fogva (gondolunk itt többek közt a közölt tények értékére, értelmére, jelentéstartalmi súlyára, újszerűségére stb.), minden korábbinál hitelesebb kiinduló alapul szolgálhat „hic et nunc” mibenlétünk kritikai újragondolásához, egy valóban szocialista nemzetiségi öntudat felelősségteljes kimunkálásához.

Nem vitás, a tanulmánygyűjtemény jobbára a tények, adatok rögzítésére, összegezésére szorítkozik, aminek azonban az adott esetben külön jelentőséget kölcsönöz az a körülmény, hogy a saját kultúrát, tudományt megalapozó, fejlesztő múltbéli és mai teljesítményeink önmagukért beszélhetnek, méghozzá tárgyilagosan, hitelesen. Hogy van is bőven mit felmutatni, azt, jól-rosszul, nyilván eddig is tudtuk. Csakhogy ezúttal egyetlen, több mint 25 év terjedelmű, bőséges könyvészeti jegyzékkel ellátott, akár dokumentációs munkának is beillő kötet kínál olyan átfogó szembesülést a romániai magyar történetírással, természettudományi és társadalomtudományi szakirodalommal, a nyelvtudományi és néprajzkutatással, az irodalmi, színházi és sajtóviszonyokkal, képzőművészeti és zenei életünk fejlődésével, a hazai magyar közművelődéssel, a könyvkiadás és a könyvtári élet fejlődésével stb., amelyre új társadalmat teremtő gyakorlatunk három és fél évtizedében mindaddig még nem volt példa. Ami azonban még ennél is figyelemre méltóbb: az

egyidejűleg román és magyar nyelven megjelent kötet nemzetiségi kultúráknak mindezt a sokszínű gazdagságát azzal az igénnyel veszi számba, hogy tudatosítsa annak becseit, súlyát, jelentőségét szocialista kultúránk egészében.

A romániai magyar nemzetiség tehát vitathatatlanul a kritikai szemléletváltás, a szemléleti megújulás jegyében fogant és íródott, még akkor is, ha gyakorlati rendeltetése folytán ennek az igénynek csupán közvetett hordozója, áttételes közvetítője lehetett. Nos, ha így áll a dolog, úgy reális felbecsülése nemcsak feljogosít, de egyenesen kötelez arra, hogy nyíltan szembenézzünk a hagyományos szemlélet korlátaival, rászós buktatóival, és megpróbáljuk kihámozni, kiolvasni a kötet egészéből, belső szerkezetéből, adósságtörlesztéseiből és további tartozásából a magasabb igényű, hitelesebb és korszerűbb nemzetiségszemlélet időszerű követelményeit, problémáit. Nagyon is aktuális feladat ez, már csak azért is, mivel egyesek számára még ma sem eléggé világos és egyértelmű az elhatárolás a nemzetiségi öntudat formálására, fejlesztésére, a nemzetiségi lét tudatos önnnyilvánítására irányuló igény és a nacionalizmus között. Aligha véletlen, hogy a kötet egyetlen elméletkritikai igényű tanulmányán⁴ mintegy vörös fonálként vonul végig a nemzeti öntudat és a nacionalista ideológia határozott, félreérthetetlen megkülönböztetésének a gondolata. A nemzetiségi öntudat viszonylatában egy ilyen elhatárolás nemcsak hogy több nehézséget, kényesebb, bonyolultabb követelményeket támaszt, de egyenesen a nemzeti kérdés hagyományos szemléletének kritikai felülvizsgálatát tételezi fel. A dogmatikus gyakorlat közvetlen, történelmileg behatárolt és természetesen apologetikus szükségleteihez igazodó, hagyományos értelmezés ugyanis a nemzeti kérdéshez egyfajta sajátos szűk és alapvetően negatív jelentéstartalmat társított, többek közt éppen azért, hogy egész lényegét a tőkés magántulajdon, az osztályelnyomás és osztálykizsákmányolás viszonyaira vezette vissza, méghozzá közvetlenül, kizárólagosan és egyértelműen. Ez a mérhetetlenül leegyszerűsítő értelmezés jellemző módon olyan ideológiai képletben, pontosabban egyenletben sűrítette szocializmus és nemzeti kérdés viszonyát, amelynek értelmében az előbbi győzelme egyet kellett hogy jelentsen az utóbbi zéróra redukálásával. Nos, ha meggondoljuk, hogy ez a szemlélet jószerével ma is tartja magát, még csak nem is csupán a köztudatban, de egyes közkezen forgó munkákban, propagandaanyagokban is, akkor aligha becsülhetjük túl Koppándi Sándor és Lőrincz László ama vállalkozásának a jelentőségét, hogy kötetnyitó közös tanulmányukban⁵ nyíltan szembenézzenek ezzel az értelmezéssel, és tisztázzák a kérdést. Miután megállapítják, hogy hazánkban a nemzeti kérdés megoldása mélyreható szocialista átalakulást fejez ki, a két szerző a következőkben summázza álláspontját: „Ebből azonban nem vonható le az a következtetés, hogy a nemzeti kérdés megoldása egyszer s mindenkorra befejezett történelmi-társadalmi folyamat volna, hiszen e következtetés elfogadása a nemzeti kérdés politikai jelentőségének hibás értelmezéséhez vezetne: figyelmen kívül hagyná azt a különbséget, amely a nemzeti kérdés megoldása és a nemzeti viszonyok sajátos léte, valamint ezek történelmileg meghatározott jellege között van.” (13.) Ez az árnyalt, önmagában is sokatmondó különbségtétel „a nemzeti kérdés megoldása” egyfelől, és „a nemzeti viszonyok sajátos léte”nek”, illetve „jellegének” kérdése között másfelől, méltán megérdemelte volna az elmélyülést, a gondolat önálló kibontását, a belőle kinálkozó következtetések továbbgondolását a szocialista nemzetiségi lét értelmének, nemzetiségi önismeretünk mai imperatívuszainak tisztázása irányában. Igaz, mindez külön tanulmányt igényelt volna, hiszen Koppándi Sándor és Lőrincz László dolgozata, tárgyánál fogva, nem vállalkozhatott többre a nemzeti kérdés szocialista megoldását nyugtázó gazdasági, társadalmi, politikai-jogi, kulturális vívmányok, illetve lehetőségek értékelő számbavételénél. Az olyan történelmi áttekintések pedig, mint a Demény Lajosé⁶ vagy akár a Bányai Lászlóé⁷, illetve a Fazekas Jánosé⁸, nem pótolhatják az önálló elméleti megközelítést, még akkor sem, ha nemcsak gazdag, korábbi ismereteinket nem egy tekintetben helyreigazító, pontosító, helytel-közzel hézagpótló értékű, konkrét történelmi tényanyagok révén segítik elő nemzetiségi önismeretünk fejlesztését, de ama másodlagos információik révén is, amelyeket magáról a nemzetiségi létről, az évezred óta itt élő magyarságról mint közösségről, mint létformáról, annak társadalmi-történelmi sajátosságairól közvetítenek. Persze az is meglehet, hogy indokolatlan túlzás egy ilyen önálló elméleti próbálkozást éppen a romániai magyar nemzetiség sajátos létnyilvánításainak feltérképezésére összpontosító kötetből kérni számon; ámbr Damian Hurezeanu a román nemzet történelmi és társadalmi-politikai sajátosságaira — a klasszikus fogalmi keretek meghaladásának igényével — rákérdező tanulmánya feljogosíthatna hasonló elvárásra a nemzetiségi lét és tudat sajátos fogalmát illetően is. Legalábbis egy olyan kísérlet erejéig, amintőre immár volt nagyon is sokat ígérő példa éppen Fazekas János 1980-ban megjelent kötetének egyik-másik tanulmányában.

Mi tagadás, a szocialista nemzetiségi lét mint elméleti kérdés felvetése ma is problematikusnak tűnő feladat. Pedig hát mi mást jelenthetne a Koppándi és Lőrincz tanulmányából idézett disztingválás, ha nem annak az igazságnak a fel- és elismerését, hogy a nemzeti kérdés szocialista megoldásával a nemzetiségi lét, a nemzetiségi sajátosságok problémája nemhogy elvesztette volna jelentőségét, hanem éppenséggel fordítva, az igazán csak most nyeri el valódi súlyát, értelmét. A forradalmi változás meghatározó jellemzője egyebek közt éppen az, hogy a szocialista rendszer talaján a nemzeti-nemzetiségi viszony pozitív tartalmat, önálló pozitív jelentést hordoz. A nemzetiségi lét, a nemzetiségi viszonyok tudatos ápolása, ösztönzése, fejlesztése a szocialista rend tökéletesítésének, igazi lényege sokoldalú kibontakoztatásának szerves tartozéka, a szocialista előrehaladás egyik elengedhetetlen feltétele. Sajátos nemzetiségi létünk igenlése, tudatos szorgalmazása nemhogy ellentmondana a forradalmi szemléletnek és gyakorlatnak, de éppenséggel fordítva: a nemzetiségi kiállástól való tartózkodás, a nemzetiségi önnnyilvánítás szándékos visszafogása, a problémáktól való elfordulás, azok elhanyagolása, háttérbe szorítása — nos, éppen ez áll ellentétben a szocializmust fejlesztő gyakorlat igazi természetével, valós, objektív érdekeivel. Mint ahogy a szocializmus győzelme után a forradalmi gondolkodás és cselekvés ahelyett, hogy anakronizmusná válna, egyenesen átfogóbb, időszerűbb és minőségileg magasabb fokú követelménnyé általánosan, ugyanúgy az elhallgatások nélküli, torzításoktól mentes nemzetiségi önismeret igénye, a nemzeti-nemzetiségi viszonyok felelősségteljes tudatosítására, fejlődésük, kiteljesedésük előmozdítására irányuló törekvés nélkülözhetetlen eleme, összetevője mindazoknak az új társadalmi, politikai, ideológiai követelményeknek, amelyeket a szocializmus humanista lényegének következetes gyakorlati kibontakoztatása állít pártunk és népünk elé. Még többet mond ez az analógia, ha tovább visszük, elsősorban éppen a szocializmus elvei és a társadalmilag céltudatos gyakorlat összefüggésében. Hiszen csakúgy, mint a forradalmi folyamat esetében, általában, a nemzetiségi lét- és tudatfejlődés síkján is — itt alighanem különösen — a történelmi parancs pusztá felismerése távolról sem elegendő. Annál kevésbé, mivel a hagyományos szemlélet és gyakorlat korántsem tűnhet el csak úgy magától. Azzal a szó legszorosabb értelmében lépésről lépésre meg kell küzdeni. Márpedig ehhez szilárd elvi támpontokra, világos fogalmi irányjelzőkre van szükség, olyan tudományosan megalapozott, korszerű nemzetiségyszemléletre, amely pozitív választ kínálhat a múltbeli, kisebbségi ideológiák által eltorzított, illetve végső, tragikus sorsdilemmákká misztifikált, de lényegében létező problémákra.

A nemzetiségi kérdésben meggyökeresedett hagyományos, dogmatikus szemlélet akarva-akaratlan kitermelt egyfajta sajátos óvakodási reflexet az önálló tudományos igényektől, különösen pedig a nemzetiségi probléma önálló elméleti felvetésétől, kezelésétől, amennyiben bármely ilyen szerű próbálkozás egyes esetekben óhatatlanul a nemzetiségi bezárkózás, elszigetelődés, egyszóval a szeparatizmus veszedelmes gyanúját vonta maga után. Hogy ennek a különös társadalomlélektani komplexusnak, amely a hazai magyar elméleti és tudományos gondolkodás, kutatás elsorvadásának a veszélyét hordozta magában, mégsem sikerült általánosan elhárapozódnia és eluralkodnia — nos, a legkézenfekvőbb bizonyosság erre éppen a jelen kötet, a maga egészében, de egyes, kivált a szaktudományos fejlődést bemutató dolgozatai külön-külön is. Már csak az a körülmény, hogy a hazai magyar természettudományos szakirodalom jóformán pusztá felleltározása, három külön tanulmány keretében⁹, közel 60 oldalnyi terjedelmet igényelt, méreteiben is sokatmondóan érzékelteti azt a gyümölcsöző erőfeszítést, amelyet természettudományokkal foglalkozó szakembereink, kutatóink — e munka létjogosultságának, értelmének és társadalmi-politikai jelentőségének elvi meggyőződéséé szilárduló tudatában — az utóbbi évtizedekben kifejtettek és kifejtének. Önálló eredményeikben a romániai magyar természettudományos élet pozitív értelmű öngigazolását kell mindenekelőtt látnunk.

A társadalomtudományi kutatásról szándékosan nem szóltunk eddig, mert a jelek szerint az külön lapra tartozik. No, nem azért, mintha itt nem lenne mit a mérlegre tenni. Van bőséggel. Ha csupán a nyelvtudományi, illetve a néprajzi, népművészeti kutatásokról szóló, jórészt kényszerűen vázlatos összefoglalásokat¹⁰ vesszük is szemügyre, nemcsak országos jelentőségű, de figyelemreméltó eredményeivel az országhatárokon túl is elismerést szerző, gazdag tevékenység tárul elénk. Másként áll a helyzet azonban a kifejezetten filozófiai, illetve ideológiai jellegű társadalomtudományok esetében, és éppen ez indokolja — legalábbis részben — a probléma elkülönítését, külön kezelését. Már első pillantásra szembetűnő ugyanis, hogy a szóban forgó terület számára aránylag kevés hely jutott e terjedelmes kötetben. Jelzi ezt nemcsak a viszonylag szerény oldalszám a többi szaktudományoknak szánt terjedelemehez képest, hanem maga az a körülmény is, hogy egyetlen

tanulmány¹¹ próbálja felmérni e terület teljesítményeit. Ha mindehhez azt is hozzávesszük, hogy ebből a hozzávetőlegesen 22 oldalnyi terjedelmű dolgozathoz mindössze szűk 9 vonatkozik a tulajdonképpeni társadalomtudományi gondolkodásra, miután a fennmaradó 13-ba a hazai magyar történelemkutatás és történetírás mintegy három évtizedének mérlegét kellett, úgy-ahogy, beleszűríteni, nos, akkor minden alapunk meglehet arra, hogy felébredjen bennünk a gyanakvás: vajon nem kell-e mindebben valamiféle értéktelet vagy sajátos szemléleti korlát megnyilvánulását látni? Akárhogyan volna is, egy dolog bizonyos: a jelen kötetben ez a terület óhatatlanul mostohagyermeknek tűnik. A kérdés persze az, hogy mi rejtezik a látszat mögött. Végére is, akárcsak a többi szaktudományi területen, a hazai magyar filozófiai, illetve társadalomtudományi gondolkodásban is jelentős neveket és műveket tartunk számon. Való igaz, viszonylag kevés a könyv alakjában megjelentetett termés, ahhoz a tényleges kutatói, alkotói tevékenységhez képest, amelyről — immár két és fél évtizede — a *Korunk* számaiban, valamint a *Korunk-évkönyvek* hasábjain között tanulmányok, cikkek mennyisége tanúsodik. (Egyébként nagy kár, hogy az a mindenképpen figyelemreméltó műhelymunka, amelyre a *Korunk*, és az utóbbi évtizedben *A Hét* ideológiái rovata kínál lehetőséget, a sok „bába“, illetve tanulmány között valahogy elveszett. Balázs Sándor nem nyugtázhatta, mivel kizárólag a könyvkiadványokra kellett szorítkoznia, Szász János¹², illetve Bodor Pál¹³ nem térhetett ki rá, mivel egyszerűen nem ez volt a feladata.) Ha jól belegondolunk, el kell fogadnunk, hogy a kötetből kirajzolódó kép mégsem éppen minden alapot nélkülöző látszat. Mégpedig két különböző értelemben nem az. Egyrészt nem abban az értelemben, hogy a viszonylag szűkre méretezett hely a kötet probléma-házartásában akarva-akaratlan, bizonyosfajta értékteletről is árulkodik a hazai magyar filozófiai és társadalomtudományi gondolkodás értelmét vagy inkább fajsúlyát, jelentőségét illetően. Másrészt abban az értelemben sem pusztán látszat ez a mostohaság, hogy a filozófiai és társadalomtudományi gondolkodás, illetve kutatás háza táján mindennél erőteljesebben ott kísértett — és kísért máig is — az az elidegenítő szemlélet, amely egyfajta viszolygást vagy legalábbis hallgatóságos tartózkodást szül a mai gyakorlat kifejezetten filozófiai-ideológiai problémáival, kivált pedig azok nemzetiségi vetületeivel szemben. Igaz, Balázs Sándor a hazai magyar bölcséleti, illetve társadalomelméleti gondolkodás fejlődését, különösen a hatvanas évek második felétől kezdve, az „itt és most“ problematikájának összefüggésében kíséri meg számba venni és értékelni. Csakhogy az eredeti szándékkal ellentétben, ez a próbálkozás közvetve éppen azt az igazságot teszi még nyilvánvalóbbá, hogy mindazon problémák zöme, amelyeket a „hic et nunc“ sajátos követelményének megfelelően a nemzetiségi önazonosítás, tudatos önmeghatározás, önértékelés jegyében kibontakozó törekvés vetett és vet fel, jobbra vagy történelmi irányultságú, vagy pedig tipikusan művészet-filozófiai, illetve művelődéspolitikai természetű kérdés. A kötet anyagának tanúsága szerint olyannyira, hogy már-már azt a látszatot kelti, mintha az „itt és most“ követelménye, a nemzetiségi önismeret egész problematikája ebben merülne ki. Vajon nem kísért-e vissza ebben a jelenségben annak a szemléleti beszükülésnek a veszélye, amely a nemzeti-nemzetiségi különbséget — és ezzel magát a nemzetiségi problémát — az elsekélyesített értelmű „külső forma“ kérdésévé egyszerűsítette, azaz fokozta le? Kétségkívül igaza van Kovács Jánosnak¹⁴ abban, hogy „a nemzetiséget, így a romániai magyarságot is főleg nyelve, kultúrája és az ebben megnyilatkozó nemzetiségi tudata különbözteti meg a vele együttélő többségi román nemzetől és a többi nemzetiségektől“. (357.) Csakhogy ez a különbség, tetszik, nem tetszik, konkrét történelmi-társadalmi feltételezettséget, meghatározottságot hordoz, amiből kézenfekvően következik, hogy hiba lenne a nemzetiségi lét, a nemzetiségi öntudat fejlesztését a szigorúan vett közművelődés keretei közé beilleszthető feladattá szűkíteni. A nemzetiségi önmeghatározás, önismeret olyan társadalmi-politikai problémákat tűz jelen történelmünk napirendjére, amelyek megközelítése, tisztázása társadalomtudományi megalapozást, elméletkritikai hozzáállást igényel. A társadalmi tevékenység különböző területeinek fénytörésében ezek a problémák sajátos szükségletek, gondok, teendők alakjában jelentkeznek, ám mihelyt megoldásuk akadályokba, nehézségekbe ütközik, előbb vagy utóbb a felszínre bukkann általánosabb érvényű és mélyebbre mutató társadalmi tartalmuk, meghatározottságuk. Résztint ez a magyarázata annak, hogy a társadalomtudományi gondolkodás által elhanyagolt vagy elodázott problémák — hogy úgy mondjuk — „pragmatikus“ módon bukkannak fel és adnak jelt létükről, mégpedig elsősorban ott, ahol a nemzetiségi sajátosságok közvetlenül tudatos, természetszerű igénye mindennapos gyakorlati létkérdés: az irodalom, általában a közművelődés frontján. A kötet egyes tanulmányainak olvastán lehetetlen fel nem figyelni e tipikus jelenségre, tudniillik arra, hogy az általánosabb elméleti megközelítést, kritikai tiszt-

tázást igénylő problémák — a kifejezetten filozófiai-társadalomtudományi gondolkodás határain túl — a sajátos szakterületi teljesítmények és feladatok feltérképezése kapcsán saját szerű tartalommal és vetületben a felszínre törnek. Mindennél többet mondóan példázta ezt Gálfalvi Zsolt tanulmánya¹⁵, amelynek bevezetőjében a szerző — a vizsgált terület teljesítményeinek, jelentőségének helyes értékelése érdekében — arra vállalkozik, hogy a „romániai magyar nyelvű irodalom” terminussal szemben „a romániai magyar irodalom” fogalmának történelmi és társadalmi jelentéstartalmát kibontsa, illetve létjogosultságát tudományos-elméleti szempontból megindokolja. Nos, az okfejtését summázó ama következtetés, amely szerint a romániai magyar irodalom „ennek a nemzetiségnek a történelmileg-társadalmilag meghatározott létfeltételeit és létformáját, szellemiségét és lelki alkatát tükrözi, tehát sajátos vonások kifejezésével gazdagítja az egész hazai alkotásnak a romániai irodalomból kirajzolódó képét, beleértve az együttélés és a testvériség mindennapjainak a tartalmait” (427.), szükségképpen túlmutat önmagán, egy további, általánosabb értelmű, elméleti konklúzió követelményét sugallja. Hiszen a magyar nemzetiség léte, létformája, sajátos tevékenysége, az általa létrehozott értékek a társadalmi élet valamennyi területén a szocialista Románia valóságát minden vonatkozásban, tehát gazdasági, társadalmi, politikai összefüggésben is gazdagítják. Egyszóval a romániai magyar nemzetiség fogalom olyan reális közösséget jelöl, amely nyelvében, kultúrájában és az ebben kifejeződő sajátos lelki alkatában különbözik a román nemzetétől, valamint a többi itt élő nemzetiségtől, de amely — mint a mai Románia szocialista valóságának egyik cselekvő alanya — a gazdasági, társadalmi, politikai létben is szükségképpen jelenvaló sajátosságokat tetelez fel és hordoz.

A nemzetiség — akárcsak a nemzet — sajátos etnikumát valóságos közösség, tehát társadalmi szubjektum mivoltában nyilvánítja ki, tudatosítja, ápolja, fejleszt. Ennélfogva hiteles, korszerű önismerete természetszerűen megköveteli azoknak a társadalmi tendenciáknak, folyamatoknak az ismeretét, amelyek létfeltételeit, létformáját, közösségi fejlődését közvetlenül vagy közvetve érintik, befolyásolják. Más szóval nemcsak történelmi, illetve kulturális, de — egyebek közt — szociológiai önismerést is feltételez. Ez utóbbi jelentőségét, időszerűségét aligha kell külön hangsúlyozni, hiszen igazában csak a szociológiai vizsgálat kínálhat hiteles információkat arról, miként hatnak ki a nemzetiségi létre a társadalmi modernizálódás olyan jelenségei, mint az iparosítás, a városiasodás, a hagyományos közösségi formák fellazulása, metamorfózisa. Örvendetes tény, hogy Kovászna megye tapasztalatai¹⁶ nem igazolják azokat az aggodalmakat, amelyek szerint „az ipar fejlődése etnikai szempontból veszélyezteti a lakosságot”. (181.) De nem lenne megalapozatlan önmegnyugtató ezzel elintézettnek vélni a dolgot, és lemondani arról, hogy a modern szociológiai önvizsgálat eszközeivel idejében és konkrétan felderítsük mindazokat a problémákat, netán feszültségeket, amelyeket a mélyreható társadalmi átalakulások esetleges spontán következményei előidézhetnek? Akárcsak szocialista valóságunk a maga egészében, a nemzeti-nemzetiségi viszonyok fejlődése is olyan történelmi szakaszba jutott, amelyben a folyamat tudatos ellenőrzése, irányítása nem nélkülözheti sem a szociológia, sem pedig a politológia közvetlen, cselekvő közreműködését. A hatalmi struktúra demokratizálása, az öngazgatás, az önzetetés rendszerének meghonosítása, általánosítása — mind, mind a nemzeti, nemzetiségi lét feltételeiben is magasabb szintű lehetőségeket teremti, új követelményeket támaszt, egyszóval olyan új problémákat vet fel, amelyek megoldásából magától értetődően a hazai magyar társadalomtudományi gondolkodásnak is cselekvően ki kell vennie részét.

A sokoldalú, szilárd tudományos szintre emelt, mai nemzetiségi önismeret tudatos forradalmi gyakorlatunk időszerű kérdése. Ma, amikor az objektív társadalmi mozgás tudatos, ésszerű emberi uralása további előrehaladásunk egyre sürgetőbb parancsa, a nemzeti, illetve nemzetiségi lét problémáinak, lehetőségeinek és feladatainak hitelesebb, magasabb igényű ismerete elengedhetetlen annak a felelősségnek tudatos vállalásában, amely egész dolgozó népünkre, tehát az itt élő nemzetiségekre is hárul a szocialista demokrácia elmélyítésében, a társadalmi lét tudatos szervezésének és vezetésének kimunkálásában, illetve valóra váltásában. Ebben az értelemben a szocialista nemzetiségi tudat korigényű fejlesztése, és ezzel a román nemzettel való mind szorosabb, testvéri együttműködés új feltételeinek, formáinak felismerése, életre hívása, hasznosítása a közös haladás, a kölcsönös, sokoldalú felvirágzás érdekében — szocialista demokráciánk további életerős kibontakoztatásának, tökéletesítésének hatékony tényezője. *A romániai magyar nemzetiség* című kötet időszerű jelentőségét mindenekelőtt az adja meg, hogy új, messzeemenően figyelemreméltó mozzanatot fémjelez nemzetiségi önismeretünk ilyen irányú fejlődésében.

JEGYZETEK

1. Gáll Ernő: *Tegnap és mai önismeret*. Buk., 1975.
2. *Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történetéből és testvéri együttműködéséről a román nemzettel I. A magyar nemzetiség*. Buk., 1976.
3. Fazekas János: *A Román Kommunista Párt — a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa*. Buk., 1980.
4. Damian Hurezeanu: *A román nemzet (Támpontok kialakulásának és fejlődésének történetéhez)*. 93—130.
5. Koppándi Sándor—Lőrincz László: *A nemzetiségi kérdés megoldása*, 7—29.
6. Demény Lajos: *Rövid történelmi áttekintés az 1848—1849-es forradalomig*, 30—61.
7. Bányai László: *A Habsburg elnyomástól a hitleri iga lerázásáig*, 62—92.
8. Fazekas János: *A román nép és az együttlakó nemzetiségek egysége és testvérisége — a mai Románia haladásának hajtóereje*, 147—174.
9. Vincze Mária: *Természettudományos irodalom (Matematika, fizika, kémia, határtudományok)*, 199—219.; Szabó Attila: *Természettudományos irodalom (Biológia, mezőgazdaság, földtudományok)*, 220—238.; Spielmann József: *Orvostudomány és gyógyszerészet*, 239—255.
10. Péntek János: *A romániai magyar nyelvtudományi kutatások*, 286—313.; Dr. Kós Károly: *A romániai magyarság néprajzáról*, 313—330.; Faragó József: *A folklórgyűjtés vázlata*, 331—345.
11. Balázs Sándor—Bodor András: *A társadalomtudományi gondolkodás a népi hatalom évtizedeiben*, 256—285.
12. Szász János: *Hat lap és ami mögöttük van*, 445—448.
13. Bodor Pál: *A romániai magyar sajtóélet*, 449—461.
14. Kovács János: *Alkotó közönség*, 346—357.
15. Gálfalvi Zsolt: *A mai romániai magyar irodalom*, 422—435.
16. Nagy Ferdinánd: *Kovácszna megye — ma*, 175—189.

Nagy Enikő: Lírai kompozíció